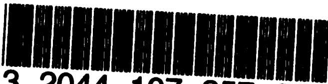

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY

3 2044 107 257 354

SIGILLVM ACADEMIAE HARVARDIANAE IN NOV ANG
CHRISTO ET ECCLESIAE
VE RI TAS

17445

TRACTATVS BOTANICO-MEDICVS DE ACHILLEIS

CVI ACCEDIT SVPPLEMENTVM GENERIS

TANACETI,

AVCTORE

CAROLO LVDOVICO WILLDENOW,

MED. DOCT. SOCIET. NAT. CVRIOS. HALENS. SODAL.

CVM TABVLIS AENEIS.

HALAE MAGDEBVRGICAE

SVMTIBVS IOHANNIS CHRISTIANI HENDELII.

1789.

Herbarium

ILLVSTRISSIMO

AC

EXCELLENTISSIMO

VIRO

CAROLO PETRO THVNBERG

ORD. REG. VASAE EQVIT., MED. DOCT.,

MED. ET BOTAN. PROFESS. REG. ORD. VPSAL.,

PLVRIMARVMQVE ACADEMIARVM

ATQVE SOCIETATVM

MEMBRO

HVNC ACHILLEARVM TRACTATVM

OMNI QVA PAR EST ANIMI OBSERVANTIA

D. D. D.

AVCTOR.

PRAEFAMEN.

Quanta vegetabilium copia post obitum *Magni* a LINNE reperta sit, quam colligendarum specierum Botanici haud parum negligentes fuerint, ostendit et genus *Achilleae*. Quod dimidiam fere partem adau-

ctum

ctum est; et forsan adhuc multae novae species, inquisitis reliquis telluris plagis, invenientur. Tertia sane nondum vegetabilium quotannis in tellure provenientium pars hactenus innotuit; restant adhuc multa et restabunt in aeternum usque.

Achillea pertinet ad genera quae prae aliis scrutinio attentiori subiicienda sunt. *Celeb.* dixit RETZIUS in Fasciculo Observationum suarum botanicarum secundo, pag. 25: *Tota Achillearum gens descriptione eget graphica, observatis simul, quid mu-*

tare valent cultura. Arduum equidem huncce laborem, species huius colligendi generis, omnesque indicandi quarum mentionem faciunt Auctores, suscepi; ipse totum fere possideo genus, exceptis paucis, quas nondum vidisse ipse fateor; neque tamen indicavi culturae mutationes, quum occasio mihi haud esset recenties species examinandi, nec in horto plantandi, indeque observationes instituendi acuratiores; haec aliis, quibus occasio suppetit relinquere cogor.

Cultura plantarum nos saepe docuit constantiam vel inconstantiam

speciei,

speciei, et quaeso quas clima effecit in vegetabilibus mutationes? Plaeraeque Achilleae species alpium incolae summarum sunt; et alpes semper nubibus obvolutae, geluque atroci, perennique glacie ac nive vexatae, plantas gignunt pusillas, quae in hortos introductae faciem mutant integram. Hac de re nil magis in votis meis est, quam ut Botanici helvetici, vel ad radices montium cacumine albo coronatorum habitantes, in vegetabilium alpinorum culturam experimenta instituerent, quae certo multos largirentur fructus.

Nun-

Nunquam ego nisi, quum Aucto-res iam distinxissent stirpes Achillea-rium eas separavi; nullo loco novas constitui species, iubente nisi natura. Nonnullae, fateor, species mihi haud satis distinctae videntur, quum tamen a multis separatae fuerint Auctori-bus, tanquam species diversas indica-vi. Achillea alpina et cristata *Celeb.* RETZII mihi vix nisi loco natali mu-tatae apparent. In his culturam quid certi statuere posse, extra omnem du-bitationis aleam est positum.

Attentus semper fui ne indicarem speciem sub Achilleis ad aliud spe-

ctan-

ctantem genus. Perquam lubenter *Achilleam fasciculatam* BVRMANNI (*vid. prod. fl. capens. pag.* 27.) indicassem, si ullo mihi persuadere potuissem modo ad Achilleas ea, an potius ad Athanasias pertineret? Descriptio illius tam brevis atque incerta est, ut de genere nil certi definire possim. Quod adhuc observandum restat nullam, quoad descriptionem, cum aliis ei esse similitudinem. Ex his omnibus melius fore conicio, plantam hanc inter dubia ponere vegetabilia, quam ad Achilleas dissuadente ratione trahere.

Patriam

Patriam follicite notavi, viresque in arte medica notas adposui. Sed noli B. L. credere me experientia duce ea indicasse, sunt potius ea quae Auctores medici de iis dixere, eorumque gratia, qui lubenter horum conspectum desiderant adiunxi.

Synonima omnia mihi nota indicavi, interdumque meo iudicio mutavi, dicant alii me rectam semper elegisse viam, nec ne.

Si naevis, quibus nemo caret mortalium, has paucas vides scatere

pagel-

pagellas, velim reminiſceris me primum eſſe, qui hoc conetur in ordinem redigere genus.

Quae porro impoſterum de Achillearum mihi innoteſcerent genere, alio, ſi fata velint, loco cum Botanicis communicabo. Vale LECTOR BENEVOLE mihique fave.

§. I.

§. 1.

C. PLINIVS SECVNDVS omnium primus mentionem Achilleae herbae fecit; nec in ARISTOTELIS aliorumque antiquissimi aevi auctorum libris nominata, quantum scio, invenitur. Herba ἀχίλλειος PLINII in vulneribus laudatur, et hisce viribus nomen tantum debet suum. Dicitur ACHILLES vulneri TELEPHO regi MYSIAE, (filio HERCVLIS et AVGES) a se inflicto medicatus esse. TELEPHVS in praelio ab ACHILLE vulneratus ab oraculo petiit, qua ratione vulnus possit sanari. Respondit oraculum: *Lancea, qua sauciatus es, sanabere.* Postea ACHILLES CHIRONIS discipulus planta hac, ut alii dicunt, aerugine, vel emplastro e binis, ut alii volunt, facto, vulnus sanasse perhibetur, inde planta nomen ἀχίλλειος traxit.

§. 2.

Quaeritur tamen, an haec planta Achilleos dicta, Achillea recentiorum sit? Quod ad me spe-

ctat, persuasum habeo, antiquissimis temporibus plantis vi vulnera sanandi praeditis, hoc commune fuisse nomen. Quod vero PLINII planta ad genus pertineat nostrum, in aprico esse, ex sequentibus conjicio. Ipse PLINIVS inquit *Hist. natur.* XXV. 19. *ed. bipont. vol.* 4. p. 220. „*Ali-* „*qui et hanc panacem heracleon, alii sideritin,* „*et apud nos millefolium vocant, cubitali scapo,* „*ramosam, minutioribus quam foeniculi foliis* „*vestitam ab imo;*„ haec Plinius. Quis adhuc dubitet hancce plantam non esse Achilleam Millefolium recentiorum? Asseverat et Plinius, varias nomine Achilleos insignitas venire plantas. Nunquam vero nostra aetate quispiam cum certitudine plantam ab Achille in usum vocatam indicare poterit; inter plantas tamen a Plinio sub hoc titulo notatas, ut supra ostendi, invenitur unica ad nostrum spectans genus.

§. 3.

Temporibus sub sequentibus penitus fere nomen hujus plantae oblivioni traditum fuit, nec ullus praeter VAILLANTIVM, qui anno 1720 primus omnium restituit nomen Achilleae, hujus fecit mentionem.

§. 4.

TOVRNEFORTIVS, *magnus* hoc genus, cui nomen nunc est Achillea, in bina diviserat.

Alterum

Alterum foliis tenuioribus, *millefolium*: alterum foliis minus divisis, *Ptarmicam* nominavit. Quum vero haud firma ac stabilis formae foliorum ratio ad genera distinguenda nunc non amplius permittat, ob solam foliorum diversitatem genera distinguere, bina haec genera sub titulo Achillea comprehenduntur.

§. 5.

Liceat hic prius locum indicare, quem Achillea in variis botanicis systematibus sibi vendicarit. Pauca allegare systemata et praestantiora sufficiet.

CAESALPINVS Herbae pluribus staminibus, flore communi.

MORISONIVS Plantae herbaceae lactescentes, seu Papposae.

HERMANNVS Herbae gymnospermae monospermae compositae.

BOERHAAVIVS Gymnospermae radiatae.

RAIVS Herbae discoideae.

RIVINVS Compositi ex flosculis regularibus et irregularibus.

TOVRNEFORTIVS Compositi radiati.

PONTEDERA Gemmis carentes radiati capitulis.

MAGNOLIVS Herbae calyce externo includente florem compositum.

LINNAEVS Syngenesia Polygamia superflua.

HALLERVS Plantae flore composito radiato seminibus pappo nudis.

GLEDITSCHIVS Petalostemones Symphyantherae.

ALLIONIVS Plante flore monopetalo composito, radiatae, semine non papposo.

THVNBERGIVS Syngenesia Superflua.

VILLARSIVS Pentandria Syngenesia.

ORDO NATVRALIS Flores compositi corymbiferi.

EGO sequar ILLVST. THVNBERGIVM, ergo: Syngenesia superflua.

§. 6.

Genera plantarum ad classem Syngenesiam spectantia multis obnoxia sunt difficultatibus. Imo illis conformitas aliqua est, ut fere omnibus ad genera stabilienda regulis excedant. Quid ego optimum divisionis generum fundamentum censeam, sequentes docent regulae. 1) Ad receptaculum respiciendum est, an sit nudum, punctis excavatum, pilosum, paleaceum etc. 2) Ad calycis formam, an folia sint aequalia, imbricata, distantia, duplici ordine disposita etc. Figura calycis minus arridet: sic *Serratulam* a *Carduo* LINNAEVS,

calyce

calyce cylindrico, *Sonchum* a *Lactuca* calyce conico distinxit. Nos vero docuit natura saepissime in hoc falli: dantur enim genera, quae, quoad calycis figuram, sensim in alia degenerant. Tertia et ultima regula iubet, ut ad semina, an sint nuda, aristata, pappo membranaceo, piloso, plumoso, respiciamus. Radii sterilitas ac fertilitas, praesentia et absentia valde incertae videntur. Secundum hasce regulas sequentem *Achillea* praebet characterem naturalem ac essentialem.

§. 7.

CHARACTER NATVRALIS.

CALYX *communis* ovatus imbricatus: squamis ovatis acutis conniventibus.

COROLLA *composita* radiata. *Corollae disci* hermaphroditae tubulosae, infundibuliformes, quinquefidae, patulae; *radii* femineae ligulatae, 5 ad 10, obcordatae, patentes, trifidae, laciniis lateralibus maioribus.

STAMINA *Filamenta* quinque capillaria brevissima. *Antherae* in cylindrum coalitae.

PISTILLVM in flore hermaphrodito: *Germen* parvum. *Stylus* filiformis staminum longitudine. *Stigma* obtusum emarginatum: in flore femineo differt idem, *Stigmati* diviso; laciniis reflexis.

PERICARPIVM nullum.

SEMINA solitaria ovata, flocco instructa. *Pappus* nullus.

RECEPTACVLVM paleaceum elevatum: *Paleis* lanceolaris longitudine flosculorum.

§. 8.

CHARACTER ESSENTIALIS.

RECEPTACVLVM paleaceum. CALYX ovatus imbricatus. FLORES radii 5–10. *Pappus* nullus.

Affinitas *Achilleam* inter et *Tanacetum* summa mihi videtur, atque ab hoc, tantum quoad receptaculum radiumque differt, qua propter nonnullae *Ptarmicae* species TOVRNEFORTII, et *Achilleam bipinnatam* LINNAEI ad hoc genus relegavi, de quibus postea plura. Nunc de speciebus hactenus cognitis dicenda dicam.

§. 9.

DIVISIO SPECIERVM.

Illustris a LINNE colore florum radii ad species distinguendas utitur, sed quam inconstans color sit, quamque minus botanicis acceptus, notissimum est. Elegi hac de re foliorum figuram, quum, ut mihi videtur, magis ordinem ac seriem specie-

rum

rum indicet, et botanicis facilius conspectum totius generis praebeat. Prius folia integra, deinde laciniata et pinnatifida, quae saepissime in semet transeunt, postea pinnata, denique bipinnata sumsi. Equidem fateor interdum formam variare foliorum, colori tamen praeferendam esse autumavi.

§. 10.

SPECIES ACHILLEAE.

* *Foliis integris.*

1) ACHILLEA *Ageratum* foliis integris oblongis obtusis serratis fasciculatis.

Achillea Ageratum foliis lanceolatis obtusis acute serratis *Lin. syst. ed. R.* 3. p. 866. *Hort. cliff.* 413. *Hort. upsal.* 265. *Mat. med. n.* 538. *Roy. lugd. b.* 176. *Murr. app. med.* 1. p. 170. *Mill. dict. n.* 8. *icon. tab.* 10. *Gouan. monsp.* 452. *Ludw. ectyp. tab.* 27. *Blackwell tab.* 300. *Kniph. cent.* 6. n. 1. *Villars delph. vol.* 1. p. 383. *Gerard. galloprov.* 191. n. 1. *Allion. ped. vol.* 1. n. 655. *Synop. stirp. Arragon.* 124. *Zorn icon. offic. tab.* 431.

Achillea viscosa *Lamarck Fl. Franc. tom.* 2. p. 156.

Achillea foliis ellipticis obtusis, serratis, fasciculatis, floribus umbellatis *Hall. Goett.* p. 389. *All. stirp. Nicaeens.* 98.

Ptarmica lutea suaveolens *Tournef. inst.* 497. *Garid. aix.* 382. *Ludolff. cat. pl.* 169.
Ageratum foliis serratis *C. Bauh pin.* 221.
Ageratum plerisque, herba iulia quibusdam *I. Bauh hist.* 3. p. 142.
Ageratum septentrionalium et anglicum *Lob. icon.* 489.
Balsamita minor. *Dod. pempt.* 295. *Moris. hist.* 3. p. 38. s. 6. *tab.* 11. *fig.* 2. 3.
Eupatorium Mesues. s. Ageratum *Offic.*
Leberbalsam *Lin. Pfl. syst. tom.* 9. p. 517.

β. Ageratum quae Agerato Mesue cognata, procerior, corymbis e luteo albicautibus. *Boerh. Hort. cliff.* 413.

Habitat in herbidis glareosis humidiusculis *Galliae*, *Hispaniae*, *Italiae*. ♃.

Caulis bipedalis, teres striatus glaber ac ramosus. Folia radicalia, longe petiolata, glabra, bi-vel tripollicaria, oblonga, obtusa, incisa, ad petiolum fere pinnatifida, acute serrata, serraturis acuminatis. Folia caulina fasciculata, (fasciculis plerumque folia 6 ad 7 continentibus) oblonga, obtusa, scabriuscula pollicaria subsessilia, argute serrata, iuniora basi integerrima. Cyma terminalis, globosa compressa, multiflora. Flores radii lutei. Calyx communis oblongus, magnus; squamis imbricatis, lanceolatis obtusiusculis viridibus, margine obscuriori. Corollae

lae radii ratione calycis minutae obtuse tridentatae, 7 ad 10.

Varietas corollis radii albis secundum *Celeb. Panzerum conf. Lin. Pflanzsyst. tom* 9. *pag*. 518.

2. ACHILLEA *herbarota*: foliis integris cuneiformibus, apice dentatis.

Achillea herbarota Allion. pedem. vol. 1. *n*. 656. *tab*. 9. *fig*. 3.

Achillea foliis cuneiformibus, integris, odoratis in apice dentatis *Allion. spec. pedem. pag*. 12.

Ptarmica alpina altera, floribus minus compactis *Tournef. inst*. 497.

Ageráto Mesues cognata altera floribus minus compactis *Hort. R. Par*.

Herba rota *Offic*.

Habitat in alpibus *Italicis* ♃.

Radix perennis, crassitie pennae anserinae: videtur repens esse, fibris raris obsita. Caulis fere pedalis, teres, striatus. Folia alterna cuneiformia, sessilia, acuta, integerrima, apice tantum dentata, dentibus circiter quinque ad septem obtusis. Flores terminales umbellati, albi. Umbella pauciflora; pedunculis unifloris. Calyx hemisphaericus; squamis oblongis acutis arcte imbricatis. Corollae radii sex ad septem obsolete tridentatae.

N. Convenit habitu cum *Achillea Clavennae*, facile vero foliis cuneiformibus, apice tantum dentatis, et floribus umbellatis, pedunculis unifloris, distinguenda.

3. ACHILLEA *Ptarmica*; foliis integris lineari-lanceolatis amplexicaulibus, serrulatis.

Achillea Ptarmica foliis lanceolatis acuminatis argute serratis *Lin. syst. ed. R.* 3. p. 869. *Mat. med.* n. 539. *Murr. app. med.* 1. p. 169. *Mill. dict.* n. 10. *Nec. gallob.* p. 361. *Gerard. galloprov.* 192. *Fl. dan.* 643. *Lud. ectyp.* t. 118. *Burm. prod. fl. cap.* 27. *Iacq. enum. vindb.* 157. *Leysser halens.* 875. *Mattusk. siles.* n. 638. *Doerr. nass.* p. 31. *Leers herborn.* 669. *Pollich. pal.* 819. *Gunn. norw.* 401. *Koelp. gryph.* 463. *Retz. prod. scand.* 941. *Scholler. barb.* 704. *Murr. prod.* 72. *Reichard fl. moenofrancf.* 622. *Allion. pedem.* vol. 1. n. 657. *Relhan. cantabrig.* 631. *Lightfoot scot.* 1. p. 495. *Zorn icon. offic.* tab. 342. *Villars delph.* v. 1. p. 383. *Happe offic. tab.* 54. *Fl. Berol. Prod.* 842. *Roth germ.* 1. p. 368.

Achillea foliis integris minutissime serratis *Hort. cliff.* 412. *Hort. upf.* 265. *Fl. suec.* 706; 771. *Roy. Lugdb.* 176. *Dalibard. paris.* 264. *Gmel.*

sib.

fib 2. p. 196. *Boehm. lipf.* n. 241. *Hudf. angl.* 375.

Achillea foliis linearibus lanceolatis, acutiffime ferratis. *Hall. helv.* n. 117.

Dracunculus pratenfis ferrato folio *Bauh. pin.* 98. *Ray. fynop.* 183. *Morif. hift.* f. 6. *Tab.* 12. f. 1. *Petiv. tab.* 19. f. 3. *Blackw. tab.* 276.

Ptarmica vulgaris *Cluf. hift.* 2. p. 12.

Deutfcher Bertram *Lin. Pflyft. Tom.* 9. p. 524.

Ptarmica *Offic.*

β. Ptarmica vulgaris flore pleno *Cluf. hift.* 2. p. 12. *Kniph. cent.* 5. n. 2.

Habitat in pratis nemoribusque humentibus, cis gradum 60 latitudinis borealis per totam fere *Europam* inque *Sibiria*, infula *Beringii* et *America feptentrionali*; etiam ad *Caput bonae fpei.* ♃.

Caulis bi vel fesquipedalis, obfolete angulatus, ftriatus, glaber, ramofus. Folia alterna feffilia, amplexicaulia, avenia, glabra, lineari-lanceolata, acuta, ferrata; ferraturis falcatis acutis retrorfum fcabris. Flores corymbofi albi. Corymbus ramofus foliofus inaequalis pauciflorus. Calyx magnus hemifphaericus: fquamis fubrotundo-oblongis obtufiufculis, fuperioribus membranaceis, inferioribus viridibus, nervo elevato, omnibus

bus margine fuſcefcentibus. Corollae radii circiter decem, margine obtuſo tridentato.

4) ACHILLEA *alpina* foliis integris lanceolatis breviſſime petiolatis ſerratis; ſerraturis ſerrulatis.

Achillea alpina foliis lanceolatis dentato-ſerratis: denticulis tenuiſſime ſerratis *Lin. ſyſt. ed. R.* 3. p. 869. *Hort. cliff.* 413. *Roylugdb.* 176. *Mill dict.* n. 14.

Alpen Garben *Lin. Pfl. Syſt.* 9. p. 525.

Habitat in *Helvetiae* alpibus? ♃.

Caulis pedalis et ultra, ramoſiſſimus ſubteres glaber ſtriatus. Folia alterna, glabra, avenia, breviſſime petiolata lanceolata baſi anguſtata ſerrata; ſerraturis lanacolatis, acuminatis, acumine albeſcente, per lentem ſerraturae denticulatae ſunt. Flores albi laxe corymboſi. Corymbus diviſus inaequalis ſubfolioſus. Calyx hemiſphaericus flaveſcens: ſquamis oblongis obtuſis nervo viridi. Carollae radii octo ad decem tridentatae.

Simillima *Achilleae Ptarmicae*, diverſa vero: foliis ſubpetiolatis baſi anguſtatis, ſerraturis foliorum ſerrulatis, et caule multo ramoſiori.

Synonymorum maxima pars a *Linneo* indicata, ad *Achilleam criſtatam* pertinet, quae foliis

pinnatifidis ab hac distincta. Nullibi vera invenitur descripta *Achillea alpina*, et omnes confunderunt eam aliis cum speciebus. Sic *Achillea cristata* et *serrata* saepissime sub nomine huius speciei, veniunt. Nostra species in omnibus descriptioni *Linneanae* respondet, hanc amicissimo mihi, Dn. *Hunnemann* debeo, qui mecum ex Anglia communicavit. Synonymum *Guoani* a *Reichardo* adductum, ad *Anthemidem* spectat *alpinam*. An Helvetia vera sit patria? me fugit.

* * *Foliis laciniatis vel pinnatifidis.*

5) ACHILLEA *Clavennae* foliis obovatis incisis tomentosis.

Achillea Clavennae foliis laciniatis planis obtusis tomentosis *Lin. syst. ed. R.* 3. p. 869. *Mill. dict.* n. 6. *Scop. carn n.* 1093 *Iacq. austr. tab.* 76. *Iacq. enum. vindb.* 157. n. 9.

Achillea foliis sinuato-laciniatis planis villosis nitidis obtusis. *Hort. cliff.* 412. *Roy. lugdb.* 176.

Achillea foliis tomentosis longe petiolatis palmatis *Hall. helv.* n. 114.

Absinthium alpinum umbelliferum latifolium *Bauh pin.* 139.

Absinthium alpinum umbelliferum. *Clus. hist.* I. p. 340. *pann.* 555. t. 553.

Dracu-

Dracunculus alpinus argenteus foliis absinthii latioribus *Moris. hist.* 3. p. 40. f. 6. *tab.* 10.
Absinthium albis floribus capitulis squarrosis I. *Baub* 3. p. I. p. 183.
Bittere Garben. *Lin. Pflanzsystem* 9. *pag.* 523.
Habitat in alpibus asperis *Helveticis Carniolicis*, *Austriacis.* ♃.

Caulis semipedalis, simplex, adscendens, teres, levissime striatus, tomentosus superne nudus, ad radicem versus uno alterove folio instructus. Folia, ut iam dixi, fere omnia radicalia, longe petiolata tomentosa, venosa, obovata, vel oblonga obtusa basi angustata, laciniata: laciniis obtusis rarius uno alterove dente notatis. Flores cymosi albi terminales. Cyma pauciflora subcontracta. Calyx hemisphaericus flavescens: squamis oblongis acutis margine et nervo obscuriori. Corollae radii circiter sex ad octo, oblongae obtusae emarginatae.

6) ACHILLEA *serrata* foliis pinnatifidis lineari-lanceolatis tomentosis, basi laciniatis.
Achillea serrata foliis lineari-lanceolatis sessilibus tomentosis, profunde serratis, basi laciniatis *Retz observ. bot. fasc.* 2. *p.* 25. *n.* 83.
Dracunculus alpinus agerati foliis incanis *Rup. hist.* p. 344.

Ptarmica

Ptarmica alpina incanis ferratis foliis *Herm. lugdb.* 694.

Habitat in *Helvetia.* ♃. Communicatam habeo ab amico, *D. Usteri.*

Caulis ramosus pubescens angulatus striatus. Folia alterna approximata tomentosa lineari-lanceolata pinnatifida sessilia, incisuris integerrimis oblongis acutiusculis, versus apicem decrescentibus, basi vero longissimis lineari-lanceolatis, ad costam usque. Flores terminales cymosi. Cymae pauciflorae conglomeratae ex angulis foliorum superiorum, cymam oblongam constituentes. Pedunculi communes, longi, partiates brevissimi. Calyx hemisphaericus fuscescens albido-tomentosus; squamis margine sphacelatis. Corollae radii circiter decem emarginatae albae; disci griseae.

Differt ab Achillea alpina: 1) foliis pinnatifidis, tomentosis.
2) foliis basi laciniatis.
4) floribus conglomeratis.
5) totoque habitu.

7) ACHILLEA *capitata* foliis profunde pinnatifidis tomentosis: pinnis dentatis, floribus umbellato-capitatis.

Achillea

Achillea humilis incana coronopifolia, flore candido *Vaill. act.* 1720. n. 14.?

Ptarmica humilis, foliis laciniatis, Absinthii aemulis, *Tournef. inst.* 496?

Habitat in *Pyrenaeis*, inque *Helvetia*. ♃.

Caulis semipedalis et ultra erectus teres tomentosus foliosus striatus. Folia petiolata profunde pinnatifida avenia tomentosa; laciniis oblongis obtusiusculis bi vel tridentatis; dentibus subrotundis. Basi laciniae sunt lineares longiores absque dentibus. Flores terminales umbellati albi. Umbella circiter sexflora, pedunculis simplicibus brevissimis. Calyx hemisphaericus tomentosus viridi flavescens; squamis oblongis obtusis, nervo elevato concolori, margine membranaceo sphacelato. Corollae radii septem oblongae obtusae tridentatae.

Saepe confunditur haec species cum *Achillea Clavennae* a qua tamen diversa:

1) foliis pinnatifidis dentatis,

2) caule folioso,

3) floribus umbellato-capitatis.

Ab *Achillea serrata* distinguitur nostra:

1) foliis pinnatifidis: laciniis inaequalibus quae in *A. serrata* aequalia.

2) laciniis dentatis et

3) floribus umbellato-capitatis.

Specimen

Specimen ex Helvetia acceptum, differt: caule parum minori et foliis paulum acutioribus.

8. ACHILLEA *cristata* foliis pectinato-pinnatifidis, argute serratis glabris.

Achillea cristata foliis linearibus serratis, serraturis tranversis cristatis, caule ramoso debili *Retz observ. bot. fascicul.* 2. p. 25. n. 84?

Achillea alpina Allion pedem. vol. 1. 2. 668. *Pall. itin.* 3. p. 34.

Achillea foliis semipinnatis, pinnulis minutissimis serratis *Gmel. sib.* 2. p. 196. *Hal. helv.* n. 116.

Ptarmica alpina millefolii folio *Bocco mus.* 144. *tab.* 101.

Ptarmica alpina foliis profunde incisis *Tournef. inst.* 497.

Achillea elatior, foliis pinnatis, pinnulis minutissime serratis *Vaill. act.* 1720. n. 10.

β. flore rubente.

Habitat in montosis *Helvetiae, Sabaudiae, Sibiriae.* Varietas β ad flumen *Lenam* in *Sibiria* passim. ♃.

Caulis pedalis erectus pubescens obsolete angulatus, striatus. Folia alterna sessilia glabriuscula, vel potius sub-pubescentia, pinnatifida; laciniis

lineari

lineari - lanceolatis, acuminatis latere exteriori ferratis, interiori modo ad dimidiam usque partem, interdum latere interiori integerrimis; ferraturis minimis tenuissimis lanceolatis acuminato - ciliatis. Flores cymosi terminales albi. Cyma ramosa pauciflora. Calyx hemisphaericus obscure virescens pilosus; squamis oblongis, obtusis, margine albido membranaceo sensim in nigrum transiente colorem. Corollae radii sex ad octo oblongae cordatae.

Ab *Achillea alpina* differt:

1) foliis sessilibus,

2) pinnatifidis et

3) toto habitu.

Specimen meum *D. Usteri* benigne mecum communicavit. Caulis est simplex nec ramosus ut *Celebr. Retzius* perhibet, tamen quoad descriptionem suam non diversa videtur esse species. Cum Ptarmica habitu convenit, sed longe diversa foliis pectinato - pinnatifidis. Ceterum sine dubio pulcherrima huius generis species. *Gmelinus* varietatem rubis habet floribus.

9. ACHILLEA *coronopifolia* foliis pinnatifidis dentatis, glabris.

Habitat in *Oriente*. ♃.

Caulis sesquipedalis ramosus obsolete angulatus sulcatus leviter pubescens. Folia lanceolata, pin-

pinnatifida, glabra, alterna; incisuris lanceolatis, obtusiusculis, bi vel tridentatis, margine retrorsum scabriusculis. Flores lutei cymosi terminales. Cyma ramosissima subcontracta multiflora. Calyx hemisphaericus flavescens ac pubescens; squamis oblongis obtusis nervo elevato. Corollae radii subrotundae obtuse tridentatae septem ad octo.

10. ACHILLEA *ligustica* foliis pinnatifidis, glabris; incisuris tri vel multifidis.

Achillea ligustica Allion pedem Vol. 1. n. 660. *Tab.* 53. f. 2.

Achillea foliis pinnatis, pinnis acute pinnato-dentatis planis glabris, *Misc. Taur. tom.* 5. *pag.* 69.

Habitat in collibus *Italiae.* ♃. Nunquam vidi hanc speciem, sequentem descriptionem ex opere, *Celebr. Allioni* desumpsi.

Caules sunt sublignosi cubitales foliosi, et ramosi striati glabri, aut subhirsuti. Folia caulina sunt pinnata, pinnulis aequaliter cum nervo confluentibus. Pinnulae sunt lineares acutae, modo simplices, modo unidentatae interdum etiam duobus paribus dentium dentatae. Caeterum semper par unum antecessorium habent ad foliorum originem. Ultima pinnula nunc simplex est, nunc bidentata, aut etiam tridentata. Ramea folia sunt

ſimpliciter pinnato - dentata, dentibus plerumque ſimplicibus, qui in caulinis maioribus ſaepe dentem unum acceſſorium habent. Folia craſſiuſcula ſunt et ſuccoſa. Flores in extremis ramis umbellati albi ſemifloſculi albi tridentati, cordati. *Allion. l. c.*

Haeſitavi an pinnatas inter vel pinnatifidas ponenda ſit. Melius me facturum putavi, ſi ad pinnatifidas referrem, quum rachis foliacea eſt et pinnae non ad eam uſque ſunt productae.

Folia (*ſecundum Allioni iconem*) ſuprema ſunt ſimpliciter pinnatifida, inferiora pinnatifida: inciſuris trifidis vel quinquefidis. Corollae radii quinque reperiuntur. Similis quemadmodum praecedenti; tamen foliorum figura, coloreque florum ſatis diverſa eſt.

II. ACHILLEA *macrophylla* foliis pinnatifidis pinnis lanceolatis inciſo - ſerratis; infimis diſtinctis.

Achillea macrophylla foliis pinnatis planis inciſo ſerratis extimis maioribus coadunatis *Lin. ſyſt. ed. R.* 3. *p.* 868. *Mill. dict.* n. 11. *Allion pedem. vol.* 1. n. 659. *Villars delph.* vol. 1. p. 285. 371.

Achillea foliis pinnatis planis: inciſo - ſerratis extimis confluentibus *Hall. helv.* n. 115.

Achillea

Achillea foliis bipinnatis: pinnis linearibus indivisis *Sauv. method.* 267.

Dracunculus alpinus, foliis scabiosae *Bauh hist.* 98. *prod.* 39.

Ptarmica alpina matricariae foliis *Triumph. obs.* 83. t. 23. *Bocc. mus.* 2. p. 150. t. 110. *Barr. rar.* 1119. tab. 991.

Corymbifera millefolii umbella folio alato et laciniato *Ray. hist.* 345.

Millefolium tanacetifoliis flore albo *Moris. hist.* 3. s. 6. p. 38. *tab.* 11.

Grossblaetterichte Garben *Lin. Pfl. Syst. tom.* 9. *p.* 521.

β. Achillea macrophylla *Piller et Mitterpacher Iter. per. Poseganam pag.* III. tab. 9.

Habitat in alpibus asperis umbrosis sylvaticis *Italiae Helvetiae, Sabaudiae, Delphinatus.* Varietas β in *Sclavonia.* ♃.

Caulis tripedalis, erectus, glaber, foliosus, subteres striatus. Folia alterna, glabra, pinnatifida: pinna terminalis saepissime trifida interdum indivisa est caeterum reliquis similis; pinnae superiores confluentes; inferiores distinctae ac nulla membrana foliacea cum reliquis coniunctae. Singulae pinnae sunt lanceolatae inaequaliter incisae, incisuris serratis: serraturis acuminatis. Flores terminales co-

corymbosi. Corymbus inaequalis ramosissimus diffusus multiflorus. Calyx ovatus flavescens: squamis oblongis obtusis nervo elevato, margine membranaceo. Corollae radii sex oblongae obsolete tridentatae.

N. *Achillea macrophylla* in itinere *Pilleri* et *Mitterpacheri* drpicta a nostra diversa videtur, licet character conveniat specificus. Descriptionem in itinere ipso nullam inueni ergo dubius, varietatibus annumerabo, donec certiora nota sunt. Differt vero a nostra: Caule angulato. Foliis duplo latioribus atque maioribus oblongis dentatis, nec inciso-serratis, obtusioribus. Porro corollis radii triplo minoribus simpliciter emarginatis. Calyce magis subrotundo, cymaque multo magis compressa et maiori florum copia ornata. Dicant alii an varietas an species sit?

12. ACHILLEA *magna* foliis pinnatifidis: laciniis inaequaliter dentatis.

Achillea magna foliis bipinnatis subpilosis; laciniis linearibus dentatis; auriculis decussatis *Linn. syst. ed. R.* 3. p. 870. *Allion pedemont vol.* 1. n. 668. *tab.* 53. *fig.* 1. *Villars delph. vol.* 1. p. 371.

Millefolium maximum, umbella alba *Baub pin.* 140. *prod.* 72. *Moris. hist.* 3. p. 38. *f.* 6. *tab.* 11.

Habitat

Grofse Garben. *Lin. Pfl. fyft. tom.* 9. p. 527.

Habitat in montofis fylvaticis *Italiae. Delphinatus.* ♃.

Caulis tripedalis et ultra, teres fulcatus pilofus erectus foliatus. Folia fafciculata fere, nam ad folium unicum magnum tria minora inveniuntur fe invicem decuffantia. Porro folia funt venofa pinnatifida pilofa: pinnis alternantibus lanceolatis inaequaliter dentatis dentibus acutis, Cyma omnium fpeciofiffima multiflora ramofa, terminalis: floribus albis. Calyx hemifphaericus glaber: fquamis oblongis obtufis. Corollae radii quinque obfolete tridentatae. Similis praecedenti, diverfa vero:

1) foliis pinnatifidis nec pinnis bafi diftinctis.
2) foliis minoribus decuffatis.
3) cyma maiori, et
4) quod tota hirfute fit.

* * * *Foliis pinnatis.*

13. ACHILLEA *aegyptiaca* foliis pinnatis tomentofis: pinnis fubrotundis dentatis.

Achillea aegyptiaca foliis pinnatis: foliolis obtufe lanceolatis ferratodentatis *Lin. fyft. ed. R.* 3. p. 868. *Hort. cliff.* 413. *Roy. lugd.* 175. *Mill. dict.* n. 9. *Gmel. it.* 2. p. 178.

Ptarmica incana pinnulis criftatis *Tournef. cor.* 37. *it.* 1. *pag.* 228. *tab.* 87.

 Abfinthium

Abſinthium ſantonium aegyptiacum *Baub pin.* 136.

Abſinthium aegyptiacum *Dod. pempt.* 25.

Aegyptiſche Garben. *Lin. Pflanz. Syſt.* 9. p. 520.

Habitat in *Aegypto*, *Syria*, *Armenia*, et circa, *Aſtracan.* ♃.

Caules ſuffruticoſi pedales et ſemipedales, in loco natali interdum ſpithamei, teretes incano-tomentoſi leviſſime ſtriati folioſi. Folia ad radicem pinnata albo-tomentoſa pinnis ſubalternis oblongis obtuſis inaequaliter dentatis, dentibus obtuſis. Folia caulina ſumma, pinnatifida, aetate vero in pinnata mutantur. Flores cymoſo-capitati terminales flavi. Cyma ramoſiſſima multiflora coarctata in capitulum. Calyx hemiſphaericus valde tomentoſus, albus; ſquamis acutis oblongis. Corollae radii quinque obſolete tridentatae. Planta ſpontanea ab hortenſi foliis multo magis tomentoſis diverſa eſt.

14. ACHILLEA *Santolina* foliis pinnatis faſciculatis glabris: pinnis obtuſis tridentatis.

Achillea ſantolina foliis ſetaceis dentatis: denticulis ſubintegris ſubulatis reflexis. *Hort. cliff.* 412. *Lin. ſyſt. ed. R.* 3. p. 866. *Mill. dict.* n. 2.

Achil-

Achillea lutea tomentosa santolinae folio. *Vaill. act.* 1720.

Ptarmica orientalis santolinae folio, flore minore, *Tournef. cor.* 37.

Ageratum 5. *Boerhaav. lugdb.* 1. p. 125.

Levantische Garben, *Lin. Pflanz. syst.* 9. *p.* 517.

Habetat in *Oriente.* ♃.

Caulis pedalis et ultra erectus foliosus ramosus, teres vix conspicue striatus albo-tomentosus; ramis brevissimis, adpressis, virgatis. Folia fasciculata, iuniora albo-tomentosa, seniora glabra, pinnata, pinnis brevissimis trifidis, laciniis imbricatis, obtusiusculis. Rami caulis superiores et apex floriferi corymbosi. Corymbi ramosi pauciflori inaequales in unum corymbum terminalem convenientes. Calyx hemisphaericus albo-tomentosus; squamis lanceolatis concavis rigidis obtusiusculis. Corollae radii sex ad septem oblongae obsolete tridentatae, luteae.

15. ACHILLEA *falcata* foliis pinnatis alternis tomentosis: pinnis falcatis argute serratis.

Achillea falcata foliis linearibus dentatis obtusis planis; denticulis crenatis. *Lin. syst. ed. R.* 3. p. 867. *Hort. cliff.* 412. *Roy. lugdb.* 176. *Retz observ. bot.* 2. *p.* 25. *n.* 85. *Forskâhl Fl. aegypt. arab.* p. 55 et 75.

Achillea incana santolinae foliis plerumque falcatis asperis, flore sulphureo. *Vaill. act.* 1720.

Ptarmica orientalis santolinae folio, flore maiore *Tournef. cor.* 37.

Sichelförmige Garben. *Lin. Pfl. Syst.* 9. *p.* 518.

Habitat in *Aegypto* ac *Oriente.* ♃.

Caulis pedalis vel semipedalis suffruticosus, tomentosus, teres, erectus, ramo uno alterove. Folia albido - tomentosa pinnata alterna: pinnis falcatis dense imbricatis, (ut linearia videntur, praecipue in iunioribus, ubi ob tomentum nil de pinnis visibile), latere interiore argute serratis. Flores terminales cymosi flavi. Cyma subramosa pauciflora. Calyx hemisphaericus flavescens leviter pubescens; squamis oblongis obtusis apice fuscis nervo viridi. Corollae radii quinque obtusae emarginatae.

Valde similis praecedenti, luculenter tamen diversa, foliis tomentosis alternis, pinnis falcatis interne dentatis, nec trifidis, floribus maioribus.

16. ACHILLEA *cretica* foliis pinnatis tomentosis: pinnis quadrifidis imbricatis.

Achillea cretica foliis linearibus: pinnis subrotundis retrorsum imbricatis, caule tomentoso *Lin. syst. ed. R.* 3. p. 872.

Millefolium

Millefolium incanum creticum *Baub pin.* 130. p. 72.

Millefolium creticum *I. Baub hist.* 3. p. 139.

Abrotanum femina, incanum, albo Achilleae flore, creticum *Bocc. mus. Part. 2. tab.* 34.

Ptarmica cretica frutescens santolinae facie *Tournef.* inst. 497.

Millefolium creticum; Stratiotes Millefolia cretica *Alpin. exot. pag.* 39.

Millefolium incanum creticum foliis Stoechados serratis *Moris. hist. v. 3. s. 6. p.* 39. *tab.* 11.

Cretische Garben. *Lin. Pflanzsyst. 9. pag.* 532.

Habitat in insula *Candia.* ♃.

Caulis pedalis, adscendens, suffruticosus, tomentosus, teres, levissime striatus, superne ramo uno, alterove adpresso. Folia tomentosa, tomento tenui, alterne pinnata: pinnis quadrifidis acutis, approximatis, incisuris invicem incumbentibus, vel imbricatis. Folia iuniora tomento densissimo albo tecta, pinnis arcte imbricatis, ut linearia fere videatur. Flores cymosi in extremis ramis, et in apice, albi. Cymae romosae pauciflorae, unam magnam, divaricatam inaequalem constituentes. Calyx hemisphaericus leviter pubescens, flavescens; squamis oblongis, concavis, obtusis. Corollae radii septem oblongae obtusae obsolete tridentatae.

17. ACHIL-

17. ACHILLEA *moschata* foliis pinnatis glabris: pinnis lineari-lanceolatis integerrimis punctatis.

Achillea moschata foliis pinnatis, pinnulis simplicibus, floribus umbellatis. *Murr. syst. veg. Lin.* 778. *Jacq. austr. v.* 5. *apend. tab.* 33. *Allion. pedemont. v.* I. n. 662.

Achillea livia foliis linearibus, pinnatis, punctatis, floribus corymbosis, *Scop. Delic. fl. et faun. Insub. n.* 3. *tab.* 3.

Achillea Gnipi. Murr. app. 168.

Achillea foliis pinnatis: pinnis simplicibus glabris punctatis. *Hall. helv.* n. 112.

Tanacetum alpinum odoratum. C. *Baub Scheuchz itin.* II. p. 142. *iter.* VI. *pag.* 462.

Dracunculus alpinus argenteus alatis foliis. *Moris. hist.* 3. f. 6. *pag.* 111. *tab.* 10.

Iva moschata. *Gesn. epist.* 66.

Assenzo H. alpino umbellifero. *Pona Bald. Ital.* p. 120.

Gnipi veri Herba *Officin.*

Habitat in *Helvetiae*, *Carinthiae*, *Italiae* alpibus summis. ♃.

Caulis digitalis glaber erectus simplex obsolete angulatus, vix manifeste striatus, ad basin versus interdum parum pubescens. Folia ad radicem densem cespitem formant. Folia caulina alterna gla-

glabriuſcula, pinnata punctis minutiſſimis per lentem vitream viſibilibus excavata: pinnis lineari-lanceolatis integerrimis obtuſiuſculis, interdum parum ſubhirſutis. Flores albi terminales corymboſi. Corymbus pauciflorus non ramoſus, pedunculis pubeſcentibus ſimplicibus. Calyx hemiſphaericus pallide viridis; ſquamis oblongis obtuſis margine fuſco ſphacelatis. Corollae radii quinque oblongae obtuſae tridentat.

Simillima Achilleae atratae diverſa vero caule humiliori, foliis ſimpliciter pinnatis nec bipinnatis, pinnulis obtuſiuſculis, et calycibus non tam nigris.

18. ACHILLEA *nana* foliis pinnatis villoſis; pinnis linearibus integerrimis, foliorum inferiorum dentatis.

Achillea nana foliis pinnatis dentatis hirſutiſſimis, floribus glomerato-umbellatis *Lin. ſyſt. ed. R.* 3. p. 870. *Mill. dict. n.* 12. *Allion. ped. vol.* 1. *n.* 663. *tab.* 9. f. 3. *Villars delph. vol.* 1. p. 266. 296. 382. *Gerard gallop. p.* 192. n. 4.

Achillea foliis tomentoſis, pinnatis, pinnis ſimplicibus et inciſis *Hall. helv.* n. 113.

Achillea foliis pinnatis lanugine obductis, floribus albis umbellatis, *Hall. helv.* 713. *Allion ſpec. pedem.* 9. tab. 2. f. 3.

Achil-

Achillea lanata, La Marck Fl. Franc. tom. 3. p. 640.

Millefolium alpinum, incanum flore speciofo. *I. Bauch hist.* 3. p. 138. *Tournef. inst.* 496.

Millefolium alpinum tomentofum odoratum nanum, *Bocco muf.* 2. p. 166. *tab.* 110.

Zwerg-Garben, *Lin. Pflanz. syst.* 9. p. 526.

Habitat in fummis alpibus, *Helvetiae, Sabaudiae, Italiae, Delphinatus.* ♃.

Planta pygmaea inter Achilleas minutiffima, caefpitofa. Caulis bi-tri-vel quadriuncialis teres, albo-tomentofus, modo fubnudus, modo foliofus, praecipue in minoribus. Folia pilis longiffimis albis denfiffime tecta funt. Folia radicalia feniora funt pinnata: pinnis lineari-lanceolatis tri vel quadrifidis, vel etiam leviter dentatis. Folia radicalia iuniora pinnata: pinnis lineari-lanceolatis falcatis integerrimis. Flores albi cymofo, capitali conglobati. Cyma multiflora in capitulum fubrotundum coarctata. Calyx hemifphaericus, albo-tomentofus; fquamis oblongis lanceolatis margine fphacelatis. Corollae radii quinque oblongae, obtufae emarginatae, et tridentatae. Corollae difci luteo-fufcefcentes.

Figura *Morifonii* a *Linneo* citata cum Achillea nana convenit, valde mihi obfcura videtur.

Ce-

Celeberrimi *Allioni* figura nimis magna est, tamen naturae fidelis.

19. ACHILLEA *pilosa* foliis pinnatis subtus pilosis: pinnis integris bifidisque.

Habitat - - - ♃. Communicatam habeo ab amicissimo D. *Usteri*.

Caulis sesquipedalis erectus simplex obtuse angulatus altius sulcatus pubescens. Folia alterna pinnata, costa subtus praecipue pilis longis obsita: pinnis lanceolatis acutis integerrimis, interdum bifidis. Folia iuniora pinnatifida sunt. Flores lutei corymbosi terminales. Corymbus inaequalis ramosissimus multiflorus divaricatus. Calyx lutescens hemisphaericus pubescens; squamis oblongis acutis, nervo elevato. Corollae radii septem oblongae obtusae tridentatae.

20. ACHILLEA *impatiens* foliis pinnatis; pinnis lanceolatis geminatis.

Achillea impatiens foliis pinnatis: pinnis distantibus lineari-lanceolatis: basi sursum auctis *Lin. syst. ed. R.* 3. p. 868. *Roy. lugd.* 176.

Achillea foliis pinnatis, pinnis longis, acutis inferioribus sursum dente auctis, glaberrimus *Gmel. sib.* II. *pag.* 179. *tab.* 83. *fig.* 1.

Empfind-

Empfindliche Garben. *Lin. Pfl. Syst.* 9. *pag.* 522.

Habitat in *Sibiria.* ♃.

Caulis bi vel tripedalis obsolete angulatus, glaber, nitens, erectus, leviter striatus. Folia alterna pinnata glabra: pinnis lineari - lanceolatis, acuminatis, basi sursum folio minori ac obtusiori acutis. Flores albi terminales corymbosi, maximi certo huius generis. Corymbus pauciflorus subramosus. Calyx hemisphaericus glaber; squamis lanceolatis. Corollae radii septem, octo ad decem amplae tridentatae.

21. ACHILLEA *helvetica* foliis hirsutis, pinnatis, pinnis acute dentatis, latescentibus. *Hall. helv.* 110. *Emend.* IV. *p.* 22. *n.* 6.

Habitat in *Vallesia.* ♃. Nunquam vidi, descriptionem ex opere *Perill. Halleri* desumpsi.

Credas te Pyrethrum 95. (*Chrysanthemum corymbosum Lin.*) videre, sed character differt. Radix perennis, lignosa, ramosa, caules educit multos, rectos, cubitales, non ramosos, nisi umbellam velis. Folia pinnata, petiolo longo, pinnarum paribus decem et ultra. Primae pinnae parvae sunt, mediae maximae, ultimae cum nervo folii confluunt. Porro eae vel palmatae sunt, cum dentibus quatuor aut quinque, vel semipinnatae

acute

acute dentatae, dentibus deorsum longioribus, ut ad id latus quasi lobulus fere tridentatus accedat. Umbella laxior caulem terminat; calycis squamis per oram fuscis. Semiflosculi albi, obtuse tridentati: discum squamae distinguunt longae, fuscae, obtusae. Semiflosculi quinquefidi. *Hall. l. c.*

22. ACHILLEA *micrantha* foliis pinnatis pubescentibus: pinnis laciniatis; radio minimo.

Achillea foliis linearibus, pinnatifidis, pubescentibus petiolatis, foliolis incisis, calycibus oblongis. *Gmel. sib.* 2. *pag.* 198. n. 164. *tab.* 83. *fig.* 2.

Habitat in *Sibiria*. ♃.

Caulis ramosus fere pedalis teres striatus pubescens. Folia alterna pinnata pubescentia: pinnis trifidis vel pinnatifidis vel laciniatis. Flores in caule et ramis terminales corymbosi lutei. Corymbus subramosus pauciflorus coarctatus. Calyx hemisphaericus; squamis lanceolatis. Corollae radii ad decem emarginatae minimae.

* * * * *Foliis bipinnatis et subbipinnatis.*

23. ACHILLEA *atrata* foliis subbipinnatis glabris pectinatis, caule piloso.

Achillea atrata foliis pinnatis pectinatis integriusculis, pedunculis villosis *Lin. syst. ed.* 3. p. 870. *Iacqu. vindb.* 157. *F. austr. tab.* 77. *Scop. carn. ed.* 2. n. 1094. *Allion. pedem. vol.* 1. n. 661. *Zorn icon.* 425.

Achillea foliis pinnatis. pinnulis acute trifidis laxe dispositis *Hall. emend.* 2. *Misc. taur.* p. 38. n. 86.

Achillea foliis glabris pinnatis, pinnis simplicibus et multifidis *Hall. helv.* n. 111.

Chamaemelum alpinum saxatile perenne, flore albo singulari, calyce nigricante *Till. pisan. tab.* 19.

Matricaria alpina chamomillae foliis C. *Bauh pin.* 134. *Scheuchz itin.* IV. p. 338.

Parthenium alpinum *Clus. hist.* 1. p. 336. *pann.* 262.

Schwaerzliche Garben. *Lin. Pfl. Syst.* 6. p. 526.

Habitat in *Helvetiae*, *Italiae*, *Carnioliae*, *Austriae*, alpibus locis humidis iuxta rivulos. ♃.

Caulis palmaris rarius ultra, interdum vix digitalis adscendens teres levissime striatus pubescens foliatus. Folia alterna plana glabra subpinnata, vel pinnata: pinnis pinnatifidis acutis, pinnulis integerrimis lanceolatis. Flores corymbosi albi terminales. Corymbus vix ramosus pauciflorus in capitulum confertus. Calyx hemisphaericus

flavescens;

flavescens; squamis oblongis glabris, pilis raris sparsis medio obsitis, margine atro sphacelato late se extendente. Corollae disci fuscae. Corollae radii quinque obovatae tridentatae.

24. ACHILLEA *pubescens* foliis subbipinnatis pubescentibus: pinnis pinnatifidis; laciniis inaequalibus.

Achillea pubescens foliis pinnatis: foliolis lanceolatis incisis serratis, subtus lanigeris *Lin. syst. ed. R.* 3. p. 867. *Hort. cliff.* 413. *Roy. lugdb.* 175. *Mill. dict.* n. 4. *Gmel. it.* 2. p. 198.

Millefolium orientale, foliis tanaceti incanis radiis pallide luteis *Boerh. lugdb.* 1. p. 112.

Millefolium orientale, foliis tanaceti incanis, semiflosculis florum pallide luteis *Tournef. cor.* 37.

Matricaria tomentosa et incana achilleaefolio flore aureo. Vaill. act. 1722. p. 286.

Zarthaerige Garben Lin. Pfl. Syst. 9. p. 519.

Habitat in *Oriente.* ♃.

Caulis sesquipedalis valde foliosus erectus glabriusculus, pilis rarissimis ac brevissimis hinc inde tectus, sulcatus angulatus. Folia alterna foliis minoribus germinantibus suffulta, subbipinnata, pinnis pinnatifidis; incisuris inaequalibus obtusiusculis, inferioribus maioribus dentatis. Ceterum folia pilis brevissimis, per lentem visibilibus obsita

 sunt.

ſunt. Flores terminales cymoſi pallide lutei, vel potius ſulphurei. Cyma compoſita ramoſa diffuſa, pedunculis ac pedicellis valde pubeſcentibus, multiflora. Cymae minores floribus confertiſſimis. Calyx ovatus flaveſcens ac pubeſcens; ſquamis ovatis acutis, nervo craſſo elevato. Corollae radii quinque obtuſae tridentatae.

N. *Achilleam piloſam* ſub titulo huius ſpeciei ſupra indicato amico *D'Uſteri* acceptam refero. Similis quidem noſtrae ſpeciei, tamen ut poſtea oſtendam ſatis diverſa. Deſcriptio Linnaei convenit quidem cum hac, ſed folia inciſo - ſerrata non adſunt. Noſtra ſpecies, quam ſub nomine *A. pubeſcentis* deſcripſi, folia ſubtus lanigera non poſſidet, ex toto tamen pube levi tecta eſt. Synonima a Linneo adducta omnia cum noſtra ſpecie congruunt. Diverſa eſt ab Achillea *piloſa*, foliis ſubbipinnatis pubeſcentibus, inciſuris aequalibus, floribus minoribus atque ſulphureis.

25. ACHILLEA *nobilis* foliis ſubbipinnatis pubeſcentibus; pinnis oblongis pinnatifidis, inciſuris aequalibus.

Achillea nobilis foliis bipinnatis: inferioribus nudis planis, ſuperioribus obtuſis tomentoſis, corymbis convexis confertiſſimis *Lin. ſyſt. ed.*

R. 3.

R. 3. p. 871. *Mill. dict.* n. 13. *Scholl barb.* n. 706. *Leers herborn* 671. *Leysser halens.* 877. *Retz prod.* 943. *Nonne Erfurt.* p. 119. *Poll pal.* 821. *Doerr nass.* p. 31. *Gerard galloprov.* p. 192. *Murr prod.* p. 72. *Gmel tubingens.* 265. *Retz observ. fasc.* 1. p. 26. n. 87. *Synop. stirp. Aragon.* 856. *Allion pedem vol.* 1. n. 667. *Villars delph.* v. 1. p. 308. 371. *Zorn icon.* 279. *Roth germ.* 1. p. 369.

Achillea foliis tomentosis duplicato - pinnatis, pinnis remotis, pinnulis semipinnatis, *Hall. helv.* 109. *Cat rar.* 930. *Gmel. sib.* 2. p. 198. n. 163.

Millefolium nobile *Trag. hist.* 476.

Tanacetum minus album, odore camphorae sive Achillea Dioscoridis *C. Bauh. pin.* 132.

Millefolium nobile et stratiotes vera Tragi *Moris. hist. vol.* 3. s. 6. *pag.* 38. *tab.* 11.

Achillea millefolia odorata *Ioh. Bauh* 3. p. 140.

Edle Garben *Lin. Pfl. Syst.* 9. p. 531.

Habitat in montosis apricis *Germaniae*, *Helvetiae*, *Bohemiae*, *Delphinatus*, *Hispaniae*, *Italiae*, *Sibiriae*. ♃.

Caulis bipedalis angulatus striatus, tomentosus erectus valde foliosus subsimplex. Folia radicalia bipinnata glabra petiolata. Folia caulina subbipinnata pubescentia: pinnis alternis pinnatifidis

pectinatis: incisuris aequalibus lanceolatis acutiusculis integerrimus. Porro folia caulina sunt alterna foliis minoribus suffulta, ut fere fasciculata apparent. Flores terminales corymbosi albi. Corymbus valde ramosus; ramis diffusis, corymbis florum confertissimis inaequalibus multifloris. Calyx ovatus flavescens, pube tenui tectus: squamis oblongo - lanceolatis obtusculis, nervo elevato, apice fuscescente. Corollae radii quinque subrotundo - ovatae tridentatae.

N. Ab A. *pubescenti* forma foliorum longe aliena et corollis albis diversa, ab A. *millefolio* foliis subbipinnatis circumscriptione ovatis, (quae lineari - lanceolata in circumscriptione sunt), foliisque caulinis pubescentibus, radicalibus glabris.

26. ACHILLEA *tanacetifolia* foliis subbipinnatis punctatis: pinnis pinnatifidis, laciniis integris incisisque.

Achillea tanacetifolia *Allion. pedem. vol.* 1. *n.* 666.

Achillea foliis pinnatis: pinnis semipinnatis, incisis et integris *Hall. helv.* 108.

Ptarmica alpina tancetifoliis flore purpureo *Tourn. inst.* 479.

Millefolium purpureum maius C. *Bauh. prod.* p. 76. *Moris. hist.* 3. f. 6. *pag.* 39. *tab.* 11?

Habitat

Habitat in alpium convallibus ac pratis *Helvetiae*, atque *Italiae*. ♃.

Caulis cubitalis erectus. Foliorum alia proportio. Breviora sunt et latiora, nervo lato, pinnarum paribus paucioribus, vix supra sedecim. Sed quaeque pinnis multo latior est, semipinnata, lobulis saepe simplicibus, tamen etiam breviter incisis, dentibus binis ternisve. Puncta habent. Umbella floralis et reliqua similia. Calycis glabri ora fusca. *Hall. l. c.*

N. Hanc haud mihi videre contingit plantam. *Celeb. Hallerus* dubitat an Millefolii varietas, an species distincta sit? An huc Achilleae Millefolii varietas: *Gmel. sib.* 2. p. 199. *tab.* 83. f. 3. pertineat, non determinare audeo? Quod ad iconem spectat diversa videtur.

27. ACHILLEA *Millefolium* foliis bipinnatis glabris; pinnarum laciniis linearibus dentatis.

Achillea Millefolium foliis pinnatis nudis: laciniis linearibus dentatis, caulibus superne sulcatis *Lin. syst. ed. R.* 3. p. 871. *Hort. cliff.* 413. *Fl. suec.* 705 770. *Mat. med.* n. 540. *Murr. app.* 1. p. 165. *Roy. lugdb.* 175. *Gron. virg.* 101. *Dalibard. paris.* 263. *Rey. ged.* 2. p. 134. *Scop. carn.* 2. n. 1095. *Neck. gallob.* 361.

361. *Pollich. pal.* 820. *Mathuſ. ſileſ.* n. 639. *Doerr. naſſ.* 31. *Ludw. ectyp.* 67. *Zorn icon. tab.* 29. *Kniph cent.* 7. n. 1. *Fl. dan. tab.* 737. *Happ. officin. tab.* 28. *Scholler barb.* 705. *Leyſſer halenſ.* 875. *Leers herborn.* 670. *Relhan. contab.* 630. *Hudſ. angl.* 374. *Ray. ſynop.* 183. *Gunn. norw.* 71. *Ligchtf. ſcot.* 1. p. 496. *Synop. ſtirp. Aragon.* 855. *Villars delph. vol.* 1. p. 249. *Allion pedemon. vol.* 1. n. 665. *Retz prod.* 942. *Boehm. lipſ.* 240. *Nonne erfurt.* p. 119. *Koelp gryph.* 464. *Murr. prod.* 72. *Wiggers primit.* p. 62. *Blackw.* tab. 13. *Hill. II. tab.* 65. *Fl. Berol. Prod.* 843. *Schoepf mad. med. amer* 268. *Roth germ.* 1. *pag.* 369.

Achillea foliis pinnatis, pinnis longe aequalibus pinnatis, pinnulis trifidis et quinquefidis *Hall. helv.* 107. *Gmel. ſib.* 2. *p.* 198. n. 165.

Achillea foliis pinnato-pinnatis *Fl. lapp.* 311.

Millefolium vulgare album *Bauh. pin.* 140. *Moriſ. hiſt.* 3. ſ. 6. *pag.* 38. *tab.* 11.

Millefolium terreſtre minus Dioſcoridis *Tabern.* p. 130.

Millefolium ſtratiotes pinnatum *I. Bauh.* 3. p. 136.

Mono-

Monographiae huius speciei. Lange Diss. Altorf. 1714. *Hennimer Diss. Argent.* 1718. *Frid. Hoffmann Diss. Halae* 1719.

Schaafgarbe *Lin. Pfl. Syst.* 9. p. 528.

β. Millefolium purpureum minus *C. Bauh prod.* 72.

Habitat in campis, agris, pascuis, pratis et arvis plagae septentrionalis orbis. *e. g.* per totam *Europam*, in *Sibiria*, *Tataria*, *Kamschatca*. *Nova Anglia*, *Canada*, *Virginia* etc. ♃.

Caulis pedalis sesquipedalis bipedalisque parum pubescens erectus simplex, ramusculis interdum brevissimis sterilibus, subteres striatus, ad radicem striae valde obscurae sunt, summitate vero sulcae altae apparent. Folia alterna minoribus suffulta, bipinnata glabra: pinnis brevibus subpinnatis, pinnulis inaequalibus dentatis acutis. Flores corymbosi albi terminales. Corymbus ramosus multiflorus inaequalis. Calyx hemisphaericus viridi - flavescens glaber: squamis oblongo - lanceolatis obtusiusculis, nervo flavo elevato, margine flavescenti diaphano membranaceo. Corollae radii quinque ad sex oblongae obtusae leviter tridentatae.

N. Variat valde caulis magnitudine et florum colore. Flores saepe carnei et sinsim purpureum

in colorem transeuntes reperiuntur. Hoc a solo praecipue oriri mihi videtur. Solum limosum argillaceum flores nonnullos candidos colore purpureo vel purpurescente induit, quod et in aliis observavi plantis. e. g. *in Convolvulo arvensi* etc.

28. ACHILLEA *odorata* foliis bipinnatis pilosis: pinnulis lanceolatis integerrimis mucronatis.

Achillea odorata foliis bipinnatis ovatis nudiusculis, corymbis fastigiatis confertis *Lin. syst. ed. R.* 3. p. 872. *Pall it.* 1. p. 379. *Leysser halens.* 878. *Villars delph.* v. 1. p. 371. *Roth germ.* 1. p. 369.

Achillea foliis pinnatis, pinnis longe aequalibus pinnatis, pinnulis trifidis et quinquefidis β *Hall helv.* 107. *Sauv. monsp.* 267.

Millefolium minimum crispum flore albo hispanicum. *Barr. rar.* 1116. *tab.* 992.

Millefolium odoratum minus monspeliensium *Scheuchzer iter.* VII. p. 515. *Magnol. monsp.* 177.

Wohlriechende Garben *Lin. Pfl. syst. tom.* 9. p. 531.

β. *Achillea odorata* foliis bipinnatis, hirsutis, pinnulis integerrimus linearibus acuminatis; calycibus pubescentibus; corymbis fastigiatis *Iacq. collect. vol.* 1. *pag.* 259. *tab.* 21.

Habi-

Habitat in rupibus apricis *Germaniae*, *Galliae*, *Helvetiae*, *Italiae*. Varietas β in alpibus summis *Carinthiacis*. ♃.

Caulis digitalis, rarissime palmaris: simplex obsolete angulatus levissime striatus, tomento tenui tectus. Folia bipinnata circumscriptione lineari-lanceolata pilis albicantibus longis obsita: pinnis pinnatis: pinnulis lanceolatis integerrimis imbricatis, mucrone albo terminatis. Flores corymboso-albi terminales. Corymbus ramosus multiflorus inaequalis, floribus approximatis. Calyx hemisphaericus flavo-virescens, squamis oblongo-lanceolatis obtusiusculis, nervo elevato pallido, margine membranaceo diaphano albicante. Corollae radii quinque oblongae obtusae vix manifeste tridentatae.

Varietas β. alpina. Caulis tripollicaris obsolete angulatus levissime striatus simplex et erectus, pilis raris sparsis obsitus. Folia alterna circumscriptione oblongo-obtusa patentia bipinnata; pinnis pinnatis: pinnulis lineari-lanceolatis, seta terminatis. Flores albi terminales cymosi, e ramis superioribus orti. Cyma pauciflora subramosa floribus confertis. Calyx hemisphaericus flavescens. Corollae obtusae tridentatae.

N. Loca

N. Loco natali alpino tam diversa forma orta est, differt a nostra foliis circumscriptione oblongis patentibus, et quod non pilis albis tantopere tecta sit.

Simillima *Achilleae Millefolio* diversa vere:

1) statura multo minori,

2) pinnulis integerrimis mucronatis,

3) tomento.

Perill. Hallerus varietatem *Millefolii* esse autumat, et *Celeb. Gouanius A. nobilis* esse varietatem censet. Si non species esset, magis pro varietate A Millefolii quam A nobilis ego declararem, sed, ut mihi videtur, sat diversa binis notis iam supra indicatis est.

29. *Achillea tomentosa* foliis sub bipinnatis tomentosis: pinnulis dense imbricatis intergerrimis acutis.

Achillea tomentosa foliis pinnatis hirsutis: pinnis linearibus dentatis, *Lin. syst. ed. R.* 3. p. 567. *Mill. dict.* n. 3. *Gmel. it.* 1. p. 137. *tab.* 25. f. 2. *Kniph cent.* 5. n. 3. *Allion pedem. vol.* 1. n. 664. *Synop. stirp. Aragon.* 854. *Gerard galloprov.* p. 192. n. 2. *Retz observ. bot. fasc.* 2. p. 23. n. 86. *Villars delph. vol.* 1. p. 264.

Achillea foliis linearibus pinnatifidis pubescentibus, foliolis tripartitis transversalibus: media

dia

dia productiore. *Hort. cliff.* 413. *Hort. upf.* 265. *Roy. lugdb.* 175.

Achillea foliis hirſutis pinnatis, pinnis aequalibus, pinnatis, pinnulis integris et trifidis, floribus luteis umbellatis *Hall. helv. n.* 106.

Millefolium tamentoſum luteum *C. Baub. pin.* 140. *I. Baub. hiſt.* 3. *P.* 1. p. 138.

Stratiotes millefolia flavo flore *Cluſ. hiſt.* 1. p. 330. *Cluſ. hiſpan.* p. 371.

Filzige Garben *Lin. Pfl. ſyſt. tom.* 9. *pag.* 915.

β. foliis glabris, caule hirto, flore maiore.

Habitat in campeſtribus ficcis ſterilibus *Galliae, Helvetiae, Hiſpaniae, Italiae, Tatariae.* ♃.

Caulis ſemipedales et pedalis teres, ſtriatus, erectus, ſimplex, albo-tomentoſus. Folia bipinnata tomentoſa alterna circum caulem poſita: pinnis pinnatifidis breviſſimis: laciniis denſe imbricatis linearibus acutis integerrimis. Flores cymoſo-capitali flavi, terminales. Cyma multiflora ramoſa, floribus confertiſſimis. Calyx hemiſphaericus tomentoſus flaveſcens: ſquamis oblongis acutis, nervo elevato, margine obſcuriori. Corollae radii circiter quinque obſolete tridentatae. Folia radicalia caulinis ſimillima denſam caſpitem formantia.

Varietas β. Caulis pedalis erectus ſimplex, obſolete angulatus, ſtriatus pilofus. Folia bipinnat

nata glabriuscula: pinnis pinnatifidis: laciniis linearilanceolatis acutis imbricatis integerrimis. Flores cymosi, conferti, lutei, terminales. Calyx pubescens hemisphaericus flavescens: squamis, nervo elevato, oblongis acutis, margine obscuriori. Corollae radii sex oblongae tridentatae obtusae.

Differt modo magnitudine florum, et foliis cum caule tomento destitutis.

N. Millefolium terrestre flore luteo *Moris. hist.* 3. s. 6. p. 38. *tab.* 11. quoad synonima ab eo citata attinet huc pertinet, figura vero, me iudice, ad *Ach. atratam* spectare videtur.

30. ACHILLEA *abrotanifolia* foliis bipinnatis pubescentibus: pinnulis tenuissimis linearibus integerrimis.

Achillea abrotanifolia foliis pinnatis supradecompositis: laciniis linearibus distantibus *Lin. syst. ed. R.* 3. *pag.* 867. *Roy. lugdb.* 175. *Mill. dict.* n. 5.

Millefolium orientale albissimum luteum abrotanifolio, *Tounef. cor.* 37.

Stabwurzblätterichte Garben, *Lin. Pfl. Syst.* 9. p. 520.

Habitat in *Oriente.* ♃.

Caulis

Caulis pedalis sesquipedalis et ultra foliatus erectus angulatus sulcatus pilis flavescentibus brevibus sparsis tectus. Folia radicalia bipinnata pilosa, rachi flavo tecta tomento: pinnis pinnatis: pinnulis lineari setaceis integerrimis, interdum indivisis, interdum bi vel trifidis. Folia caulina bipinnata levissime pilosa: pinnis trifidis: laciniis lineari-setaceis indivisis integerrimis. Folia iuniora radicalia et praecipue germinantia tomento denso luteo tecta sunt. Flores corymbosi lutei terminales. Corymbus ramosissimus multiflorus, ramis diffusis, floribus in ramusculis congestis. Calyx hemisphaericus flavescens pilosus: squamis ovato-lanceolatis acutis, nervo elevato. Corollae radii quinque ad sex obtusae tridentatae.

§. 11.

Hactenus de Achilleae speciebus cognitis, nunc mihi adhuc superest Tanaceti species quae huic generi affines sunt, rite distinguere, characteribusque certis indicare. Tunc denique ad usus in re medica de Achillearum speciebus factos progrediar.

§. 12.

De nomine Tanaceti nil dicam, quum origo valde incerta sit. Iam ab antiquis Botanicis nomen

men hoc indicatur, ſed omnes tacent ortumque ignorare videntur. Achillea cum Tanaceto in multis notis convenit, illiusque differentiam, indicato charactere naturali ac eſſentiali, enucleabo.

§. 13.

CHARACTER NATVRALIS TANACETI.

CALYX *communis* hemiſphaericus, imbricatus: ſquamis acutis planis adpreſſis.

COROLLA *compoſita* ſub uniformis convexa: *Corollae diſci* hermaphroditae numeroſae tubuloſae infundibuliformes: limbo quinquefido reflexo. *Corollae radii* femineae (in quibusdam nullus radius) magnitudine florum diſci, lineari-ligulatae trifidae paucae.

STAMINA *Filamenta* quinque capillaria breviſſima. *Antherae* in cylindrum connatae.

PISTILLVM hermaphroditi floris: *Germen* minutum oblongum *Stylus* filiformis longitudine ſtaminum *Stigma* bifidum, laciniis reflexis. Floris feminei nullo modo diverſum eſt.

PERICARPIVM nullum.

SEMINA

SEMINA solitaria oblonga margine membranaceo. *Pappus* nullus.

RECEPTACVLVM convexum nudum.

§. 14.

CHARACTER ESSENTIALIS.

Receptaculum nudum *Calyx* imbricatus hemisphaericus *Corollae* radii lineari-ligulatae trifidae *Pappus* nullus.

Corollae radii feminae saepius in nonnullis speciebus deficiunt. Pappus verus nunquam reperitur.

§. 15.

TANACETI DIFFERENTIA AB ACHILLEA.

Receptaculum certissimum est. In Tanacetis magis planum observatur, porro nudum, paleis obsitum in Achillea. Alteram differentiam nobis radius praebet. Radius invenitur in Tanaceto e Corollis lineari-ligulatis, forma fere ad flores disci accedentibus; in Achillea e Corollis oblongis obtusis multo maioribus floribus disci, compositus. Porro in Tanaceto flores radii pauci et absque ordine dispositi sunt. His superstructis, patet *Achilleam bipinnatam* ad *Tanaceti* species pertinere,

§. 16.

SPECIES TANACETI NOTAE.

Foliorum forma inter se Tanaceta differunt. Exsistunt hoc in genere folia integra, pinnatifida, pinnata, ac bipinnata. Folia integra sunt in *Tanaceto Balsamita*, pinnatifida in *cotuloide*, pinnata in *sibirico*, bipinnata in *suffruticoso*, *incano*, *annuo*, *monantho*, et *vulgari*.

§. 17.

SVPPLEMENTVM SPECIERVM NOVARVM.

I. TANACETVM *myriophyllum* foliis bipinnatis tomentosis, pinnulis caulinorum dentatis, radicalium integerrimis.

Achillea bipinnata foliis bipinnatis tomentosis: foliolis ovatis integris. *Lin. syst. ed. R.* 3. p. 868. *Hort. cliff.* 413. *Roy. lugdb.* 176.

Ptarmica orientalis incana, foliis pinnatis, semiflosculis florum vix conspicuis *Tournef. cor.* 38.

Doppelgefiederte Garben *Lin. Pfl. syst.* 9. p. 520.

Habitat in *Oriente.* ♃.

Caulis sesquipedalis et ultra, foliatus, glaber, angulatus, sulcatus, parumque flexuosus.

Folia

Folia radicalia albo-tomentosa, bipinnata: pinnis alternis cum impari pinnatis: pinnulis alternis, distinctis, aequalibus, oblongis, obtusis, integerrimis, sessilibus. Folia caulina saepius alterna, interdum tamen opposita, magis glabra, pilis raris brevibus obsita, bipinnata: pinnis alternis pinnatis cum impari: pinnulis distinctis alternis linearibus obtusis sessilibus, basi dente unico, vel binis oppositis oblongis, acutis, donatis. Folia radicalia germinantia, tomento densi tecta sunt, ut simpliciter pinnata appareant. In summo caule folia simpliciter pinnata et glabra sunt. Flores flavi corymbosi terminales. Corymbus multiflorus ramosus, ramificationi sua singulari ab omnibus diversa, pedunculis subumbellatis in ramis longis inaequalibus, floribus approximatis. Calyx hemisphaericus flavescens glaber: squamis oblongo-lanceolatis acutis concavis arcte imbricatis, nervo elevato. Corollas nullas radii in sicco meo specimine observare potui. Receptaculum constanter nudum.

2. TANACETUM *argenteum* foliis pinnatis tomentosis: pinnis lanceolatis floribus cymosis.

Ptarmica orientalis, foliis argenteis coniugatis. *Tournef. cor.* 38.

Habitat in *Armenia.* ♃.

Caulis pedalis, adſcendens, ſimplex obſolete angulatus, leviſſime ſtriatus, albo-villoſus, foliatus. Folia alterna pilis albidis ſericis longis tecta; pinnata: pinnis longis lineari-lanceolatis acutis, ſaepius integerrimis, interdum uno dente notatis. Folia radicalia caulinis ſimillima ſunt, modo diſcrepant, quod pinnae apice tridentatae ſunt. Flores lutei terminales cymoſi. Cyma ramoſa pauciflora coarctata. Calyx hemiſphaericus flaveſcens: ſquamis ovatis acutis, nervo elevato, margine fuſco membranaceo; ſquamae interiores albo-membranaceae diaphanae, ceteris maiores. Corollae radiantes, ſquamis interioribus minores, flavae, paucae, lineari-oblongae tridenticulatae. Receptaculum nudum.

3. TANACETVM *angulatum* foliis pinnatifidis: pinnis inciſo-dentatis calyce angulato.

Ptarmica orientalis, Tanaceti folio et facie flore minimo *Tournef. cor.* 38.

Habitat in Oriente. ♃.

Caulis bipedalis ſubteres erectus, foliatus, ſimplex, leviſſime ſtriatus pilis raris tectus. Folia alterna glabra venoſa, inferiora tripollicaria, ſuperiora minora, petiolata, pinnatifida: pinnis oblongo-lanceolatis acutis una altérave inciſura notatis, margine acute ſerrulatis. Flores cymoſi flavi terminales.

nales. Cyma ramosissima multiflora diffusa, floribus in ramulis approximatis. Calyx oblongus angulatus flavo-virescens: squamis lineari-lanceolatis obtusis, interioribus albo-membranaceis. Corollae radii paucissimae duae tres vel quatuor cordatae dentatae vix squamis maiores. Receptaculum elevatum paleis paucissimis donatum.

Paleae duae vel tres in receptaculo elevato vidi. Corollae radiantes cum Tanaceto, habitu conveniunt, sed receptaculum diversum.

§. 18.

DE ACHILLEARVM VSV MEDICO.

Inter Achilleas maxima pars vi pollet medica. Totum genus aromaticum amarum paululumque adstringens est, unica modo species Ptarmica dicta quadam acredine gaudet; omnes tamen amarae sunt. Licet nunc harum specierum copia selectionem maiorem permittat, tamen efficacissimas haud medici elegerunt. Inter officinales species Millefolium omnibus praeripit palmam, licet tamen ab Achillea nobili et nonnullis aliis superetur. Quid de harum vi sentiendum sit, et quid auctores de his dicant, pagellis sequentibus indicabo.

 §. 19.

§. 19.

Priusquam vero de vi ac usu speciatim loquor de Achillea in genere pauca adhuc dicenda supersunt. Folia omnium fere Achillearum specierum, ut plura alia vegetabilia, vulneribus recenter inflictis externe adhibita, vim magnam possident ea sanandi. Ex his verisimilior mea de ἡ ἀχιλλεως videtur sententia, quam plantam nostrum Millefolium, duce Plinio esse autumavi, et quod his confirmatur; quum et ἀχιλλεως Graecorum vulnera sanarit. Contra quidem adducendum foret, plantas omnes amaras, aromaticas, adstringentesque vulnerarias esse. Non vero ἀχιλλεως Graecorum aliud esse vegetabile, confirmat Plinii descriptio, tandemque nunc et vis vulnera sanandi communis.

§. 20.

Achillea Millefolium (vide n. 27.) distellationi subiecta, praebet aquam amaro atque aromatico sapore, cui supernatat oleum colore coeruleo odore peculiari haud ingrato. Oleum non semper coeruleum est. Halae Magdeburgicae ob solum pingue quo crescit herba coeruleum praebet oleum; Berolini vero flavo-viridem possidet colorem, quod solo arenoso adscribendum iudico. Putant quidem nonnulli colorem hunc oriri coeruleum

a veſica cuprea qua ad diſtillationem utimur, neque tamen cuprum detegendum eſt, neque veriſimile videtur, cuprum non ubique diſſolvi ab oleo. Hanc miſcelam coloris modo a Phlogiſto pendere in aprico eſt, et herba ſolo creſcens pingui maiorem Phlogiſti copiam attrahere poteſt, quam planta ſterilioribus proveniens locis. Iam *Cartheuſerus* obſervavit Millefolium ſolo arenoſo creſcens dare oleum flavi coloris. Extractum herbae amarum atque aromaticum ſaporem poſſidet. *Neumannus* ex uncia herbae ſesqui drachmas Extracti aquoſi obtinuit.

In officinis pharmaceuticis adhuc herba cum floribus, Extractum aquoſum, Eſſentia, et Aqua deſtillata inveniuntur. Syrupus a Millefolio praeparatus, ut et Radix ſicca olim in uſu erant, nunc vero plane oblivioni cum aliis antiquitus uſurpatis medicamentis tradita ſunt.

Radix contra Odontalgiam, denti carie conſumto inpoſita, ab *Hoffmannio* laudatur, in quem vocatur et uſum goſſypium, oleo Millefolii imbutum.

Herbam recentem ad vulnera tam recentia, quam antiqua, ad ulcera et tumores laudat Celebris iam nominatus *Hoffmann*, qui in Diſſertatione ſub eius praeſidio defenſa mentionem hac de planta fecit.

cit. In Haemorrhagiis uteri, nephritide, gastritide, Diaphragmitide, fluxu menstruo suppresso, et aliis morbis magno cum fructu adhibita fuit. Praecipue vero in Haemorrhoidibus verum videtur specificum sub theae forma data. Millefolium porro antispasmoticum est. Febrem tertianam curat. In Rheumatismo Norwegi notante *Gunnero* hoc utuntur. Denique fluorem album, gonorrhoeam benignam, cardialgiam, epilepsiam, stranguriam, calculumque sanasse perhibetur.

Sal Millefolii quod et Auctores praecedentis laudarunt seculi, nullius mihi videtur momenti. Salia vegetabilia combustione praeparata sibi semper similia, et Tartario Vitriolato Alcalique fixo mista sunt.

Essentia Millefolii si Spiritu vini rectificatissimo praeparata, quum planta resinae haud magna gaudet copia, plane rejicienda videtur. Sic Aqua distillata, multis efficatioribus antecellat, ut optimum foret, si non amplius vocetur in usum. Ad scabiem pecudum sanandam herbam utilissimam esse docet *Kalm*.

§. 21.

Achilleae Ptarmicae (vid. n. 3.) Herba floresque Medicis rarum in usu sunt. Haec in pul-

verem

verem tenuissimum redacta sternutationem excitant, et in muscosae faucium obstructioni a *Boerhaavio* laudantur. Herba et Radix masticatae salivam movent, inque Odontalgia praestantes esse videntur. Sapore gaudet tota planta acri, aromatico. In *Dispensatorio Brandenburgico* memini me legere radicem hanc sub nomine *Radicis Pyrethri* officinis in pharmaceuticis venire. Haec sententia a descriptione Linnei ortum suum sine dubio traxit, dixit nimirum ille, radicem Pyrethri esse crassam. In Dispensatorio alligato crassa napiformis describitur. Quum vero occasione quadam acceptas veras Pyrethi radices possideam, haud inamoenum fore puto binarum harum radicum differentias indicare.

Radix Pyrethri est simplex perpendicularis crassitie mediocri, semipedalis, fibris minimis sparsis obsita.

Radix Ptarmicae est ramoso-fibrosa, fibris ramulisque circiter tri vel quadriuncialibus tenuissimis filiformibus. Ceterum stolones observantur in Ptarmica, quibus Pyrethrum destitutum est.

Ex his patet nullo modo harum radicum confusio metuenda, quae si sub pulveris forma venirent possibilis esset, quum sapore conveniant.

§. 22.

Achillea Ageratum (vid. n. 1.) planta ſapore acri, amaro et aromatico, odore Tanaceto ſimili. Hac, licet boni ſit indolis paſſidensque vires medicas haud ſpernendas, non amplius utimur. In morbis ex debilitate nervorum ortis, magna foret utilitate. Menſes pellat. Oleum infuſione herbae praeparatum et abdomine illinitum vermes necare infantum teſtatur *Chomelius.* Obſtructiones viſcerum, praecipue hepatis tollere dicunt alii. Herba ceterum habetur verum *Meſues* Eupatorium.

§. 23.

Achillea moſchata (vid. n. 17.) alpicolis helveticis ſub titulo *Gnipi* notiſſima eſt. In diarrhoea, ventriculi debilitate ob amarum atque aromaticum ſaporem vocatur in uſum. Epilepſiam infantum tollit. Sudorem provocat ſumpta ſub theae forma.

§. 24.

Achillea herbarota (vid. n. 2.) planta eſt nervina atque carminativa, Alpicolis italicis *Herbarota* omnibus fere morbis inſervit. Ad menſes pellendos, ſudorem provocandum, vermes necandos, flatus expellendos, febresque intermittentes curandas laudat *Allionius.*

§. 25.

§. 25.

Achillea liguſtica (vid. n. 10.) odorem frangrantiſſimum maioranae inſtar poſſidet, ſaporemque habet acrem atque amarum. Herba reſolvit magna cum efficacia, ſtimulat excitatque nervos debilitatos.

§. 26.

Reliquae ſane ſpecies quantum de harum vi notum eſt, haud ſpernendae nobis videntur. Loco Achilleae Millefolii, Achillea odorata, nobili, tanacetifolia, magna, uti poſſemus. Praecipue vero Achillea nobilis omnes exſuperat nominatos ſpecies. Pro Achillea Ptarmica, facile Achillea macrophylla, atrata, alpina et nonnullae aliae, absque indigentis detrimento adhibendae ſunt. Achilleae moſchatae in omnibus Achillea nana ſimilis.

Si omnium plantarum vis quae morbos tolleret nota eſſet, certo res medica feliciori cum ſucceſſu progedere potuiſſet, quum vero hoc piis tantum votis adnumerandum ſit, trito tamdiu utimur effato: *Quantum eſt quod neſcimus.*

EXPLICATIO TABVLARVM.

Tab. I. fig. 1. Achillea *capitata*.
— — 2. — *coronopifolia*.
Tab. II. fig. 3. Tanacetum *angulatum*.
— — 4. — *argenteum*.
— — — — — folium radicale.

Tab. II.

